

**СПЕЦИАЛНИ МЕТОДИ ЗА БОРБА
С ОРГАНИЗИРАНАТА ПРЕСТЪПНОСТ –
АГЕНТИ ПОД ПРИКРИТИЕ**

Фондация RiskМонитор

Рага Смеговска-Тонева

Настоящата публикация се осъществява с подкрепата на Тръста за гражданско общество в Централна и Източна Европа. Изложените в нея мнения и позиции принадлежат единствено на авторите на този материал. Те по никакъв начин не могат да се приемат за израз на мнения и позиции на донорската организация.

Trust for Civil Society
in Central and Eastern Europe

Специални методи за борба с организираната престъпност – агенти под прикритие

Автор: Рада Смедовска-Тонева

Фондация **РискМонитор** ©

София, 2011, ISBN 978-954-~~nnnnnnnnnn~~

Фондация **РискМонитор**

България, София 1000, бул. Цар Освободител 29

ел. поща: riskmonitorinfo@gmail.com

<http://www.riskmonitor.bg/>

РЕЗЮМЕ	6
УВОД	7
ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ	9
СЛУЖИТЕЛЯТ ПОД ПРИКРИТИЕ В БЪЛГАРИЯ	11
Правна уредба.....	11
Дефиниция	11
Разрешение за използване на служител под прикритие.....	13
Престъпления, за чието разкриване може да се използва.....	14
Правомощия.....	15
Провокация към престъпление	18
Наказателна отговорност	19
Процесуален статут	20
Контрол над дейността под прикритие	23
Статистически данни.....	24
ФИГУРАТА НА АГЕНТА ПОД ПРИКРИТИЕ В САЩ	29
Правна уредба.....	29
Дефиниция	29
Разрешение	30
Правомощия.....	31
Провокация към престъпление	32
Контрол над дейността под прикритие	33
ФИГУРАТА НА АГЕНТА ПОД ПРИКРИТИЕ В ИТАЛИЯ	34
Правна уредба.....	34
Дефиниция	34
Престъпления, за чието разкриване може да се използва.....	35
Провеждане на разследване чрез агент под прикритие.....	35
Разрешение	36
Правомощия.....	36
Наказателна отговорност	38

СПЕЦИАЛНИ МЕТОДИ
ЗА БОРБА С
ОРГАНИЗИРАНАТА
ПРЕСТЪПНОСТ –
АГЕНТИ ПОД ПРИКРИТИЕ

---

*„Служителите под прикритие
са много сериозно и силно оръжие...
... това в момента е оръжие №1“¹*

Резюме

Съвременните форми на организирана престъпност налагат употребата на специални техники за разследване, каквито са разследванията чрез агенти под прикритие. Как българската правна система урежда фигурата на служителя под прикритие? Какви са предимствата и недостатъците на този оперативен способ? Какво е неговото практическо приложение? Настоящото изследване се стреми да отговори на тези въпроси, посочвайки опита и на две други държави – Италия и САЩ.

Служителят под прикритие – активен играч или пасивен наблюдател на престъпните действия, които се извършват край него? Българското законодателство не дава ясен отговор на този въпрос. Служителите под прикритие са сравнително нов институт в българската правна система. Въпреки че става въпрос за изключително чувствителна материя, тя е доста слабо разработена научно. Фигурата на служителя под прикритие е въведена в резултат на изисквания на Европейския съюз в процеса на присъединяването на България към европейската общност. Вероятно поради това създаването ѝ не е съпроводено със задълбочен дебат, налагащ сериозно осмисляне на логиката на този институт, а дискусиите се базират предимно на нормативна основа и на редица неизпитани предположения.

Вследствие на това правната уредба не е достатъчно систематизирана и съдържа редица пропуски. Тези празноти неизбежно налагат бъдещи реформи в тази област. Практическото приложение на този оперативен способ е изключително трудно да бъде проследено, тъй като голяма част от информацията е засекретена. Не може да се даде ясна представа и за реалния ефект от действията на органите, които имат право да използват оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“, защото липсва унифицирана статистика.

Настоящото изследване е първото, което систематизира нормативната основа, като едновременно с това, на базата на интервюта с представители на МВР, прокуратурата и съда, както и на чуждия опит, обобщава предимствата и недостатъците на този институт в практическото му приложение. Надяваме се, че то ще се превърне в ценен източник на информация за реформаторски настроените политици, за експерти и граждански организации, които имат интерес в тази сфера.

¹ Интервю със Станимир Флоров „Наркобосове превземат контрабандата с цигари“, 19 авг. 2010 г., в. 24 часа, <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=583395>

Увод

Какво означава понятието „разрешена престъпност“? Това е практиката, която позволява на полицейските служители под прикритие „да извършват действия, които извън контекста на разследването биха съставлявали престъпление“². Основните действащи лица на този вид престъпност, която им позволява да купуват наркотични вещества или оръжия, да осъществяват фиктивни сделки, без да носят наказателна отговорност за незаконните си действия, са агентите под прикритие. Дейността им се характеризира с висока степен на секретност, с нарушаване и ограничаване на основни човешки права и в същото време с притеснително слаба отчетност.

Агентите под прикритие влизат в категорията на т. нар. специални методи за разследване на организирана престъпност, които се появяват в отговор на неспособността на отделните държави да се справят с нарастващите нива на организиран криминалитет с традиционните разследващи способности. Това позволява на правоохранителни органи използването на специфични техники, като контролирана гоставка, доверителна сделка и агент под прикритие в противодействието на тежката престъпност. Тези методи се окачествяват като „активни“, защото се използват за събиране на информация и доказателствени средства непосредствено преди извършването на дадено престъпление или по време на неговото осъществяване. Употребата на подобни методи превръща разследващите органи в проактивни играчи, които в стремежа си да се справят с този високо рисков обществен проблем, през последните години засилват интензитета на тяхното използване.

Използването на операциите под прикритие се различава от останалите специфични методи за борба с организираната престъпност не само поради техния таен и измамен донякъде характер, но и поради факта, че компетентните органи са преки участници в престъпленията, които разследват. Те донякъде са тези, които задават рамките и обрисуват формата на конкретното разследване. В повечето страни има разгорещени дебати относно употребата на този способ, като дискусиите предимно заключават, че агентите под прикритие са изключително противоречив метод за разследване – „нужното или ненужното зло“³.

Възможно ли е покачващите се нива на тежка престъпност да са причина за поощряването на по-засилена употреба на т.нар. тайни операции? Еднозначен отговор на този въпрос едва ли има, защото законната база в тази сфера разпорежда, че разследванията чрез агент под прикритие следва да се прилагат само в изключителни случаи, когато доказването чрез други средства се оказва невъзможно или особено затруднено. На пръв поглед тези методи изглеждат атрактивни и създават усещането за лесно постигане на желаната ефективност в борбата с организираната престъпност. В същото време обаче те са обект на противоречиви теории, което до голяма степен рискува да

² Elizabeth E. Joh, *Braking The Law To Enforce It: Undercover Police Participation in Crime*, Stanford Law review, Volume 62, Issue 1, 2009, p. 157.

³ Edwin Kruisbergen, Deborah De Jong and Edward Kleemans, *Undercover policing Assumptions and Empirical Evidence*, British Journal of Criminology, 2011, (51), p. 394.

обезкуражи правоприлагащите органи в тяхната употреба. Повечето страни третираат операциите под прикритие като проблематични, но по съвсем различен начин. Общото обаче е, че всички изхождат от твърдението, че изкушението да бъде извършено престъпление от страна на организираната престъпност е част от тяхното естествено обкръжение, докато изкушението към осъществяване на действия отвъд закона от страна на разследващите органи е смущаващ елемент в нормалното развитие на събитията.

Настоящото изследване проследява опита на три страни – България, Италия и САЩ по отношение на уредбата на фигурата „агент под прикритие“, като акцентът е поставен върху българската нормативна уредба. Чуждият опит служи по-скоро за сравнение и илюстрация. Проследявайки каква е правната регулация на този оперативен способ, изследването дава представа за приликите и разликите в подходите на тези страни, за смисъла в използването на този институт и начините на неговото използване.

Изводи и препоръки

Основните изводи и наблюдения на настоящото изследване могат да бъдат обобщени по следния начин:

- Това е материя, която въпреки чувствителния си характер, е твърде слабо разработена академично и теоретично. Анализ на практическото приложение на използването на агенти под прикритие се съдържа, макар и рядко, само на международно ниво. В национален план подобни изследвания не са разработени;
- Разследванията чрез служител под прикритие са специфичен оперативен способ, който налага в някои отношения този метод да бъде разграничен от общите условия, валидни за специалните разузнавателни средства;
- Българската правна уредба на фигурата на служител под прикритие не е достатъчно систематизирана и конкретизирана;
- Регламентацията съдържа редица пропуски, което позволява в някои случаи наличието на прекомерна дискреция от страна на правоприлагащите органи. Предвид особения характер на този оперативен способ, подобна дискреция не бива да бъде допускана;
- Липсва ясна разграничителна линия между позволените и непозволените действия, които служителят под прикритие може да извършва в рамките на конкретната операция;
- Въпреки наличието на празноти в законодателството, правната уредба на института „служител под прикритие“ е усъвършенствана през последните години (пример за това е уточняването на процесуалния статут на служителя под прикритие);
- На фона на другите специални разузнавателни средства (СРС) оперативният способ „разследване чрез служител под прикритие“ не се прилага много често;
- Липсва унифицирана статистика за практическото приложение на този специфичен оперативен метод, което затруднява съществено преценката за неговата ефективност.

Във връзка с така изложените наблюдения, могат да бъдат направени следните препоръки:

- Да се въведат конкретни разпоредби, които поставят ясни граници относно позволено/непозволено действие на служителя под прикритие;
- Да се въведат експлицитни норми, свързани със забрана за провокация към престъпление от страна на служителя под прикритие;
- Да се обмисли възможността за дефиниране на определен кръг престъпления, за които може да се използва разследване чрез служител под прикритие. Общата тенденция е, че предвид особения характер на този специфичен оперативен способ, чуждите законодателства

ограничават видовете престъпления, за разследването на които може да се използва агент под прикритие;

- Определянето на кръга от престъпления, за които може да се използва оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“, ще спомогне за дефинирането и на правомощията на агентите под прикритие;
- Разграничаване на оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“ от общия режим на СРС по отношение на вътрешно-ведомствения контрол, който се упражнява върху неговото използване;
- Институциите да проследят тенденцията в използването на оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“ след промяната на НПК от май 2010 г., която позволи осъдителна присъда да се постанови въз основа на свидетелски показания на служител под прикритие в комбинация с данни от други СРС. През 2010 г. вече се наблюдава увеличение на броя на исканията и съответно на разрешенията за използване на този оперативен способ;
- Проследяването на ефективността на операциите под прикритие минава неминуемо през наличието на статистика за това колко от разрешенията за използване на разследване чрез служител под прикритие са послужили на досъдебното и съдебното производство;
- Обвързване на критериите за ефективност на този вид специално разузнавателно средство с резултатите от целия наказателен процес.

Служителят под прикритие в България

Правна уредба

На фона на нарастващите нива на организираната престъпност в България фигурата на „служителя под прикритие“ възниква доста късно в нормативния свят. Законодателната уредба по отношение на агента под прикритие в България се появява в отговор на чл. 20, т. 1 от Конвенцията на ООН за трансграничната организирана престъпност⁴, който препоръчва на държавите членки на Конвенцията да предприемат необходимите мерки за използването от страна на съответните органи на специални методи за разследване с цел ефективна борба срещу организираната престъпност, включително и „операции под прикритие“. Този институт е узаконен едва през 2005 г. с изработването на новия Наказателно-процесуален кодекс, който влиза в сила през април 2006 г.⁵ Законът за специалните разузнавателни средства също му отделя внимание, а през 2007 г. е приета Наредба на Министерския съвет за организацията на дейността по използване на служители под прикритие в Министерството на вътрешните работи. Това означава, че борбата с организираната престъпност започва да си служи с този специфичен способ едва преди 4–5 години. Статутът на служителя под прикритие е окончателно уреден с измененията в Наказателно-процесуалния кодекс през май 2010 г.

Дефиниция на агент под прикритие

Дефиниция за *служител под прикритие* се съдържа единствено в Наредбата на Министерския съвет. Според нея „служителят под прикритие е служител от компетентните служби по Закона за МВР, Закона за отбраната и въоръжените сили, Закона за Държавна агенция Национална сигурност или от Националната разузнавателна служба, оправомощен да установи или поддържа контакти с контролирано лице, за да получи или разкрие информация за извършването на тежко умишлено престъпление и за организацията на престъпната дейност“⁶. По отношение на дефиницията българската практика се различава от чуждия опит – в другите законодателства се среща предимно понятието „агент под прикритие“, докато в България се използва терминът *служител*. Освен това в нашата правна система той е включен в групата на специалните разузнавателни средства. Вероятно това е и причината у нас да бъде използвано понятието „разследване чрез служител под прикритие“, а не просто фигурата на агента като самостоятел-

⁴ Обн. ДВ. бр.98/2005 г.

⁵ Обн. ДВ. бр. 86/2005 г., в сила от 29.04.2006 г.

⁶ Чл. 108 от ЗСРС (ДВ, бр. 86 от 2005 г., в сила от 29.04.2006 г., гоп. – ДВ, бр. 109 от 2007 г., в сила от 01.01.2008 г., изм. – ДВ, бр. 93 от 2009 г.)

на функцията. Основната характеристика на служителя под прикритие е неговата скрита самоличност. В това отношение обаче българската формулировка е непълна, тъй като липсва експлицитно пояснение, което да посочва, че самоличността на агента е скрита и той действа под фалшива самоличност. Т.е. законовата дефиниция налага допълнително тълкуване в този смисъл⁷. Сегашната формулировка определя по-скоро кръга от лицата, които могат да изпълняват дейността под прикритие. Наредбата на Министерския съвет за използването на този способ съдържа цял един раздел, който урежда условията и реда за прикриването на дейността.

Необходимостта да се отговори адекватно и сравнително бързо на нарастващите нива на организирана престъпност поощрява гържавата в използването на този вид специфичен оперативен способ за предотвратяване и разследване на тежка престъпност. Тази тенденция е особено валидна за българския контекст, тъй като страната ни е дългогодишно наблюдавана именно по този показател – ефективност в борбата с организирания криминалитет. Дори в докладите за напредъка на България в процеса на присъединяване към ЕС, тя е многократно критикувана, че не използва достатъчно активно този оперативен способ. Тъй като това е специфичен метод за разследване, който нарушава съществени конституционно гарантирани човешки и граждански права (това е един от основните проблеми, които разискват множество академични разработки), международният опит налага тенденцията, според която той трябва да се използва само в крайни случаи. В този смисъл българската уредба отговаря на тези практики, защото правната система разпорежда, че служителите под прикритие се използват само при доказана необходимост, когато възложените задачи и дейности не могат да се изпълнят по друг начин, и при наличие на обективни възможности за използването им.

Наредбата за дейността на служителите под прикритие е сравнително подробна що се отнася до същността и целите на този вид дейност. В нея се посочва, че служителите под прикритие се използват с цел предотвратяване, пресичане, разкриване и разследване на тежки умишлени престъпления и за защита на националната сигурност⁸. За изпълнение на задачите си служителите под прикритие:

- проникват в обкръжението или в средата на лица, представляващи законно установен интерес за органите на Министерството на вътрешните работи;
- използват прикритието си за осъществяване на наблюдения върху тях;
- използват прикритието си за получаване на данни за замисляни, подготвяни, извършвани или довършени тежки умишлени престъпления и за целите на защита на националната сигурност⁹.

⁷ Лада Паунова, Пламен Дацов, Организирана престъпна група, изд. Сиела, 2010 г. стр. 174.

⁸ Чл. 2 от Наредба за организацията на дейността по използване на служители под прикритие в Министерство на вътрешните работи.

⁹ Чл. 5, ал. 1 от Наредбата.

Разрешение за използване на служител под прикритие

Разследването чрез служител под прикритие се прилага от специализирано структурно звено към Министерството на вътрешните работи. Тъй като този оперативен способ е включен в групата на специалните разузнавателни средства, това го приравнява към общите условия и правила по отношение на исканията и съответно разрешенията за използване на СРС. Независимо дали се използва в рамките на оперативно-издирвателната дейност или в досъдебното производство, изискванията са еднакви: подава се писмено мотивирано искане до съда, което трябва да съдържа:

- информация за престъплението, за разследването на което се налага използването на СРС;
- описание на извършените до момента действия и резултатите от тях;
- данни за лицата или обектите, спрямо които ще се прилагат СРС;
- оперативните методи, които ще се прилагат и техният срок¹⁰.

Специфичността на дейността под прикритие налага все пак известни различия в сравнение с общия ред, поради което към искането трябва да бъде приложена и декларация от служителя, че е запознат със задълженията и задачите си по конкретното разследване¹¹. Разрешението се издава от председателя на съответния окръжен съд или от оправомощен от него зам.-председател. България е от страните, в които се наблюдава кумулиране на правомощията на органите във връзка с назначаването на разследване чрез служител под прикритие. От една страна, ако се погледне от гледна точка на необходимостта от предварителен контрол, липсата на дискреция от страна на органа, който желае да приложи оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“, може да бъде оценена положително. От друга страна обаче, ако се имат предвид изискванията за строга секретност с цел успешна реализация на разследването под прикритие, фактът че то е включено в общия разрешителен режим, може да се изтъква като рисков фактор по отношение на дейността под прикритие. Този риск е породен от наличието на специални дневници/регистри, в които се вписват исканията и разрешенията за използване на СРС, в това число и служителите под прикритие. Безспорно по-удачният подход е наличието на такъв предварителен контрол относно законосъобразността и необходимостта от използването на този оперативен способ. Законодателството успява все пак да съчетае тези две необходимости и съумява да намери известен баланс между тях – разрешителният режим е усъвършенстван, защото с измененията на НПК от май 2010 г. се променя разпоредбата, отнасяща се до исканията и разрешенията за използване на служител под прикритие. Така в искането и съответно в разрешението за използване на това СРС се вписва само престъплението, за което се разрешава и идентификационният номер на агента, а не данни за неговата самоличност. Т.е. занапред на органа, разрешаващ използване на подобно СРС, не се дава никаква информация нито за действителната самоличност на служителя, нито за тази под прикритие.

¹⁰ Чл. 14 от ЗСРС и чл. 173, ал. 1 и 2 от НПК.

¹¹ Чл. 173, ал. 3 от НПК.

Другият елемент от общия разрешителен режим, който би могъл да постави под съмнение ефективността на дейността под прикритие, е свързан със срока на нейното използване. Според закона разследването чрез служител под прикритие се подчинява на общите условия, валидни за всички СРС, т.е. два месеца с възможност за удължаване от още четири месеца. Аргументът, според който този срок е недостатъчен, се базира на твърдението, че провеждането на подобен тип операции изисква много повече време, включително и за подготовка. Затова и академични разработки отправят призив към законодателя да разграничи агентите по отношение на срока на тяхното използване¹². Представители на компетентни да използват този оперативен способ институции обаче споделят, че този срок не пречи и не влияе негативно на провеждането на съответната операция. Това разминаване вероятно налага необходимостта от сериозен анализ на практическото приложение на този способ, който да включва описание на причините, които са довели до неуспешност на действията под прикритие, а именно:

- колко от разрешенията реално са били приложени;
- за тези, които не са били: поради какви причини;
- в колко от случаите агентите са осъществили контакт с контролираното лице;
- в колко от случаите не се е стигнало до контакт и причините за това.

Такъв анализ, било то институционален или експертен, за момента не съществува.

Този кратък срок на използване на оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“ води до възможно заключение, според което той се използва предимно за изолирани престъпни действия и за не толкова трудоемки разследвания. Предотвратяването и разкриването на тежката организирана престъпност предполага много по-дълъг срок на внедряване, включващ всички фази на операцията под прикритие (от подготовка до конкретното ѝ провеждане). В този смисъл, ако този оперативен способ трябва да служи на борбата с организирания криминалитет, по отношение на срока на използване, той трябва да бъде разграничен от общия режим на специалните разузнавателни средства.

Престъпления, за които може да се използва оперативният способ „разследване чрез служител под прикритие“

Агентите под прикритие са много специфичен институт, поради което отделните държави въвеждат кръг от ограничения за неговото използване. В този смисъл се наблюдава тенденция, според която се прибегва до този способ само в случаите, когато трябва да се разкрият, пресекат или предотвратят престъпления, които са особено опасни за обществото. Българското законодателство се вписва донякъде в тази тенденция с тази разлика обаче, че служителите под прикритие са при-

¹² Лада Паунова, Пламен Дацов, Организирана престъпна група, изд. Сиела, 2010 г. стр. 176.

равнени на другите СРС. Вследствие на това списъкът от престъпни деяния е общ.

Разследването чрез служител под прикритие може да се използва само при разследване на определен кръг престъпления, които са изчерпателно изброени в Наказателно-процесуалния кодекс. Това е дълъг списък от престъпления, които са определени от законодателя като престъпления с най-висока степен на обществена опасност¹³. Погобно на всяко СРС, използването на служител под прикритие е допустимо, когато информацията (данните) не може да се събере по друг начин.

Представители на органите, които могат да внедряват служители под прикритие, споделят, че този способ се използва най-често за престъпления, свързани с наркотични вещества, оръжия, както и документни престъпления. Тъй като няма статистика, която да проследява и да води отчет за какви престъпления са използвани служители под прикритие, заключения в това отношение могат да се правят на базата на печатни и електронни интервюта на представители на компетентните институции. Директорът на Главна дирекция (ГД) „Борба с организираната престъпност“ към МВР споделя, че има „успешни операции, свързани с трафик и продажба на дрога, оръжие и културно исторически ценности, фалшиви и сканиращи устройства“¹⁴.

Като се имат предвид едновременно тенденцията в международен план, както и изключителния характер на този институт, би било уместно законодателят да помисли върху нарочна регламентация за какъв вид престъпления могат да се внедряват агенти и да го разграничи от общия режим на СРС.

Правомощия на служителя под прикритие

За разлика от описанието на целите и задачите на дейността под прикритие, които са обект на подробна дефиниция, уредбата по отношение на същинските правомощия на служителя под прикритие са твърде оскъдни. В Закона за специалните разузнавателни средства се посочва, че съответният служител е „оправомощен да установи или поддържа контакти с контролирано лице, за да получи или разкрие информация за извършването на тежко умишлено престъпление и за организацията на престъпната дейност“¹⁵. В това отношение българската практика се различава съществено от чуждата, защото отсъства всякаква регламентация относно това какви действия има

¹³ Чл. 172, ал. 2 от НПК – Специалните разузнавателни средства се използват, когато това се налага при разследването на тежки умишлени престъпления по глава първа, глава втора, раздели I, II, IV, V, VIII и IX, глава пета, раздели I–VII, глава шеста, раздели II–IV, глава осма, глава девета „а“, глава единадесета, раздели I–IV, глава дванадесета, глава тринадесета и глава четринадесета, както и за престъпления по чл. 219, ал. 4, предложение второ, чл. 220, ал. 2, чл. 253, чл. 308, ал. 2, 3 и 5, изречение второ, чл. 321, чл. 321а, чл. 356к и 393 от особената част на Наказателния кодекс, ако съответните обстоятелства не могат да бъдат установени по друг начин или установяването им е свързано с изключителни трудности.

¹⁴ Интервю със Станимир Флоров, „Наркобосове превземат контрабандата с цигари“, 19 август 2010 г., в. 24 часа, <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=583395>

¹⁵ Чл. 108 от ЗСРС.

право да извършва служителят под прикритие. В нормите, уреждащи процесуалните характеристики на института „служител под прикритие“, освен дефиниране на функциите и задачите, не се съдържа изрична позитивна регламентация на правомощията му в това качество, в частност не е дефинирана допустимостта той да извърши отклонение от законоустановени принципи при осъществяване на дейността си¹⁶.

От разпоредбата в Закона за СРС става ясно, че служителят може:

- да установи и поддържа контакт с контролираното лице;
- а поддържането на контакт се прави с цел събиране и получаване на достоверна информация.

От една страна, подобна формулировка подлежи на разширително тълкуване, но от друга може да се твърди, че действията на агента могат да се сведат само до събиране на релевантна информация и отвъд тази дейност той би трябвало да носи наказателна отговорност. Възникват въпроси от типа: въз основа на какъв документ се определят конкретните правомощия на агента?, от къде се съди за законово определените му правомощия, за да се знае впоследствие дали трябва да бъде освободен от наказателна отговорност или не?... Частичен отговор на тези въпроси може да се открие в Наказателно-процесуалния кодекс, където се посочва, че ръководителят на структурата, която прилага разследване чрез служител под прикритие, представя на председателя на съответния окръжен съд (или на оправомощения от него зам.-председател) писмена декларация от служителя, че е запознат със задълженията си и задачите по конкретното разследване¹⁷. Основният извод, който може да се направи е, че конкретните правомощия на служителя под прикритие се определят *ad hoc* за всеки конкретен случай. Представители на компетентните структури споделят, че в тези декларации действията на внедрения служител са описани рестриктивно, като има стремеж за максимално придържане към закона. Например в случаите, когато става въпрос за разследване, свързано с наркотици, в декларацията със задълженията на съответния служител под прикритие се вписва, че той е оправомощен да извърши покупко-продажба на определено количество наркотични вещества. Т.е. единственият документ, който определя границата на действията на агента, е декларацията, която той подписва, потвърждавайки по този начин, че се е запознал със своите задачи.

Извън законовата формулировка на правомощията на служителя под прикритие в Закона за СРС функциите на агента са неразривно свързани с друг вид оперативен способ, който също е дефиниран като операция под прикритие – доверителната сделка. Въпреки че тя е определена като отделен оперативен способ, тя е неразделна част от фигурата на агента под прикритие: „доверителната сделка се използва от служителя под прикритие и се изразява в сключването на привидна продажба или друг вид сделка с вещ с цел да се спечели доверието на другата

¹⁶ Лада Паунова, Пламен Дацов, „Организирана престъпна група“, изд. Сиела, 2010 г., стр. 176.

¹⁷ Чл. 173, ал. 3 от НПК.

страна, която участва в сделката¹⁸. Резонен звучи тогава въпросът, доколко е необходимо отделянето ѝ като оперативен способ¹⁹. От законната формулировка става ясно, че този вид СРС може да се използва само от служителя под прикритие, като целта се изразява единствено в спечелване на доверието на контролираното лице. Доверителната сделка е неприложима без наличието на агент под прикритие, т.е. в случаите, когато компетентните органи искат прилагане на оперативния способ „доверителна сделка“, това неминуемо трябва да наложи и внедряването на агент под прикритие, който да я осъществи. В този смисъл много по-удачен е подходът, според който възможността за сключване на привидна сделка е включена като отделно правомощие на служителя под прикритие.

Активен играч ли е служителят под прикритие или е по-скоро пасивен наблюдател на престъпленията, за чието предотвратяване или разследване е внедрен? Той трябва да се опита да предотврати извършването на дадено престъпление или може да извършва незаконни действия, които му помагат да спечели доверието на контролираното лице? Българските текстове не дават ясен отговор на този въпрос. Например: каква е границата на действие на служителя под прикритие, преди да приключи разследването и арестуването на контролираните лица. Ако агентът е внедрен в група, която планира да извърши убийство, той трябва да предотврати това. Но трябва ли да предотврати планирана кражба на експлозиви, ако арестуването на съответните лица ще му попречи да разбере подробности за бъдеща терористична атака?

Как може да се прецени от самото начало какви действия може да извършва служителят и докъде може да стигне? За разследвания на трафик на наркотични вещества или оръжие, в които се внедрява агент, за да извърши покупко-продажба например от този, който извършва незаконната търговия, е по-лесно да се определят пределите на действия на съответния агент. За по-сложните престъпления обаче, които изискват по-продължително внедряване, е по-трудно да се прецени предвидително за какви престъпления агентът не би трябвало да носи наказателна отговорност (напр. за тероризъм).

Затова научните изследвания в тази сфера често пъти третират въпроса за границите, в които трябва да действа агентът под прикритие. В американската литература например се прави разликата между три вида престъпления, които служителят под прикритие може или се налага да извърши – *constitutive* (учредително) – за да предотврати извършването му занапред, агентът може да извърши такова престъпление в хода на разследването (например търговия с оръжие); „*ancillary*“ – спомагателни престъпления, които се извършват в хода на разследването, за да се разкрие основното престъпление и за да се изградят отношения на доверие, за което служителят е внедрен (кражба на лек автомобил, изготвяне на фалшиви документи и др.) и „*private-purpose*“ – престъпления, които агентът извършва поради лични съображения, а не за целите на разследването.

¹⁸ Чл. 10б от ЗСРС.

¹⁹ Лада Паунова, Пламен Дацов, „Организирана престъпна група“, изд. Сиела, 2010 г., стр. 187.

В американската практика агентът може да извършва както учредителни, така и спомагателни престъпления в границите, определени от съответната разследваща институция. Не такава е обаче европейската практика. Противно на САЩ, тъй като италианското законодателство разрешава операции под прикритие само в изчерпателно изброени сфери, една и съща дейност под прикритие може да е законна в една област и незаконна в друга – така например агентът няма да е наказателно отговорен, ако продава оръжие по време на разследване на търговия с оръжие. Ще носи обаче отговорност за продажбата на наркотици, въпреки че участва в разследване на търговия с наркотични вещества. Агентът ще е също така наказателно отговорен, ако по време на разследване на престъпление, свързано с наркотични вещества, носи оръжие със заличен сериен номер²⁰.

Провокация към престъпление

Законодателството ни съдържа недостатък и по отношение на описанието на действията, които служителят под прикритие не може да извършва. Тенденцията в международен план е забрана на определени незаконни действия. В българската нормативна уредба не съществуват дори разпоредби, отнасящи се до провокацията и подстрекаването към престъпление. В това отношение трябва да се има предвид практиката на Европейския съд по правата на човека, според която провокацията към престъпление нарушава правото на справедлив процес при наличие на обвинение: „макар допустимостта на доказателствата да е предмет на регулиране главно на националното право, от изискванията за справедливо наказателно производство по чл. 6 следва, че общественият интерес в борбата срещу престъпността не може да оправдае използването на доказателства, получени в резултат на провокация от страна на полицията“ (цитираното *Тејксейра де Кастро*, §§ 34–36). По делото *Тејксейра де Кастро* съдът е приел, че двама полицейски служители са преминали границите на дейността си като агенти под прикритие, тъй като не просто са разследвали престъпната дейност на жалбоподателя, а са го подтикнали да извърши престъпление, за което няма данни да е било извършено без тяхната намеса (виж там § 39)²¹. В този смисъл при последващи реформи българското законодателство трябва да включи нарочен текст, уреждащ забраната за провокация към престъпление.

Интерес обаче представлява въпросът, свързан с провокацията към подкуп, който от години наред предизвиква сериозни дебати. Според сегашната ни уредба, провокацията към подкуп съставлява престъпление и се наказва с лишаване от свобода до три години²². Разбираемо

²⁰ Ross, Jacqueline, Impediments to Transnational Cooperation in Undercover Policing: A Comparative Study of the United States and Italy, *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 52, No 3, p. 588.

²¹ *Edwards and Lewis v. the United Kingdom*, Жалба № 39647/98 и 40461/98, Решение от 27 октомври 2004 г. на Голямото отделение на Европейския съд по правата на човека.

²² Чл. 307 от Наказателния кодекс. През 2000 г. тази разпоредба бе разширена като прилагане, дори е увеличено и наказанието за провокация – от 1 на 3 години затвор. Депутати тогава сезират Конституционният съд с искане да отмени тази промяна в НК. Основният им аргумент е, че в тази хипотеза

защо службите и Министерството на вътрешните работи години наред искат премахването на този текст. Главният прокурор дори прави предложение провокацията към подкуп да бъде разписана като СРС²³. Един от аргументите, защитаващи съществуването на подобно ограничение, е недопустимостта чрез провокация да се доказва престъпление т.е. да се използва престъпление, за да се докаже друго престъпление. Не може обаче да се избегне възможността от изкушение на разследващите служби да използват провокацията към подкуп, за да разкрият дадено престъпление. Не е и за пренебрегване хипотезата, в която оперативните служби я използват, само когато са сигурни, че в съда провокацията не може да се докаже. Казусът е особено актуален по повод на една от последните операции на МВР – „Палките“, в която с помощта на агент под прикритие, оправомощен да даде подкуп, са арестувани 10 служители на МВР, изнудвали български и чуждестранни шофьори на автомагистрала „Тракия“²⁴.

Наказателна отговорност на служителя под прикритие

Дефинирането на правомощията на служителя под прикритие (какви действия има право да извършва и какви не) е пряко свързано с неговата наказателна отговорност. В това отношение правната уредба също не засяга прекалено ясно тази проблематика. Текстът от Наказателния кодекс гласи, че „не е обществено опасно деянието, извършено от лице, което е действало като служител под прикритие в рамките на определените му правомощия по закон“²⁵. Тази разпоредба е въведена с измененията в НПК от май 2010 г., с които се отменя т. 11 на чл. 24, ал. 1 от НПК, според който „не се образува наказателно производство, а образуваното се прекратява, когато деецът е лице, действало като служител под прикритие в рамките на правомощията му по закон“²⁶. Това означава, че ако по време на изпълнение на своите задължения, служителят извърши незаконни действия, те няма да бъдат оценени като престъпление. Като се има предвид обаче, че законът не съдържа нарочна дефиниция на правомощията на агента под прикритие и съществуващата правна рамка дава широки параметри на

може да попаднат и действията на длъжностните лица, които разследват подкуп – тук става дума за оперативни работници, дознатели, прокурори. Че и те могат да бъдат преследвани за провокация. Висшите съдии обаче единодушно отхвърлиха искането на народните представители. Те приеха, че действително обхватът на текста не изключва органите, разследващи престъплението „подкуп“. И че има наистина необходимост от разумно тълкуване, което обаче трябвало да бъде развито от съдилищата.

²³ Интервю с Главния прокурор Борис Велчев за в. Сега, 15 септ. 2009 г., <http://www.prb.bg/main/bg/Publications/1597/>

²⁴ Операцията с кодовото име „Палките“ е на дирекция „Вътрешна сигурност“, осъществена е под ръководството на Софийска градска прокуратура и с участието на следователи от НСЛС. Загържаните са автоконтрольори от групи „Престъпления по пътищата“ на областните дирекции на МВР в Пазарджик и Пловдив. Работата на дирекция „Вътрешна сигурност“ продължила повече от месец, като са установени над 1000 случая на корупционни действия. Повдигнати са им обвинения за участие и ръководене на престъпна група и за подкуп.

²⁵ Чл. 126 от Наказателния кодекс (ДВ., бр. 32 от 2010 г.).

²⁶ ЗИДНПК, ДВ, бр. 32 от 2010 г.

действие, тази уредба предоставя широка дискреция на правоприлагащите органи.

Каква е границата на допустимите действия на служителя? Къде трябва да спре, за да не подлежи на наказателна отговорност и за да не бъде обществено опасно деянието? Какво следва в случаите, когато служителят извърши в рамките на разследването, за което е внедрен т.нар. „спомогателно престъпление“ (напр. кражба или грабеж), което може да му помогне да спечели доверие от страна на контролираното лице. Очевидно е, че подобен тип действия надхвърлят правомощията му по закон, които се свеждат до установяване и поддържане на контакт с контролираното лице, с цел събиране на информация. Не е изключена хипотезата, в която при наличието на подобни деяния, прокурорът може да реши просто да си „затвори очите“ и да не реши да не образува наказателно производство, по отношение на служителя под прикритие. От една страна е разбираемо, че за да бъде ефективен този институт, е необходимо да му се наложат минимално ограничения по отношение на неговите действия. От друга обаче, като се има предвид, че му се предоставя възможността да е отвъд закона, е редно да има известна ограничителна рамка, която да не му позволява да бяга от наказателна отговорност.

Отговори на тези въпроси най-вероятно трябва да даде съдебната практика по отношение на разследванията чрез служители под прикритие и дела, в които се оспорват техните действия. До този момент обаче такава съдебна практика няма, което е разбираемо, предвид изключително краткия период на съществуване и приложение на този институт. Занапред юриспруденцията би била ценен източник на регулация по отношение използването на този способ за разследване.

В Италия например агентите под прикритие трябва да бъдат много пасивни в разследванията си, защото в много от случаите рискуват да носят наказателна отговорност за съучастничество в престъпление. Това донякъде се обяснява с факта, че Италия следва принципа на задължително наказателно преследване – т.е. в случаите, когато прокурорът се натъкне на престъпно деяние, извършено от агент под прикритие, той е задължен да образува наказателно производство. Тази уредба се окачествява като естествена пречка за пълноценното и ефективно изпълнение на задачите на агента под прикритие. Затова съдебната практика се опитва да противодейства на този ограничителен режим и намира начини, разбира се, когато това е в рамките на законово допустимите параметри, да оправдае съответните агенти.

Процесуален статут на служителя под прикритие

Ролята и появата на служителя под прикритие в съдебното производство предизвиква сериозен интерес, защото неговия процесуален статут помага да се изгради цялостна картина на неговите действия. До май 2010 г., когато влизат в сила промените в Наказателно-процесуалния кодекс, процесуалният статут на служителя под прикритие не беше уреден. С тези изменения на закона обаче изрично се посочва, че слу-

жителят под прикритие се разпитва като свидетел²⁷. В това отношение българската уредба е изведена напред в международната практика, според която не винаги се съдържат експлицитно разписани правила за разпита на агентите под прикритие. Това означава, че информацията, която той събира по време на осъществяване на своите действия, може да бъде използвана като доказателство в съдебната фаза на процеса. Правилата за провеждане на разпита са следните:

- Съответният служител под прикритие се разпитва посредством видео- или телефонна конферентна връзка с промяна на образа и на гласа;
- Преди началото на разпита ръководителят на структурата, която осигурява и прилага разследването чрез служител под прикритие, свидетелства, че разпитваното лице е същото, на което е даден идентификационен номер²⁸.

С оглед на защитата на служителя обаче законодателят предвижда серия от ограничителни мерки. Вследствие на това:

- Служителят под прикритие не може да се разпитва като свидетел, когато може да възникне реална опасност за неговия живот и този на неговите близки²⁹;
- Данни за самоличността на служителя под прикритие могат да бъдат предоставени на наблюдаващия прокурор и съда след мотивирано писмено искане до министъра на вътрешните работи³⁰.

От една страна е разбираем стремежът за осигуряване на максимална защита на служителя под прикритие, но от друга изглежда притеснителен фактът, че преценката за възникването на т.нар. „реална опасност“ е оставена в ръцете на изпълнителната власт. Т.е. водещият офицер е този, който преценява дали да разкрие самоличността на съответния агент и който свидетелства за наличието на подписана от агента декларация със съгласие от негова страна. Подобна формулировка на текстовете създава потенциална „възможност за манипулиране на правосъдието“³¹. Смесът на внедряването на агент под прикритие е впоследствие той да може да даде свидетелски показания. Т.е. използването му като свидетел трябва по-скоро да бъде поощрявано. Може да се предположи, че предвидените условия, при които той може да бъде разпитван, са достатъчна гаранция за осигуряване на неговата защита.

Другият притеснителен факт, свързан с разпита на служител под прикритие, е в предвидената възможност осъдителна присъда да може да се постановява само въз основа на показания на служител под прикритие и данни от другите СРС. Тази възможност е позволена отново с измененията в НПК от 25 март 2010 г. Тя обаче предизвиква сериозни парламентарни противоречия – президентът на републиката налага

²⁷ Чл. 174, ал. 4 от НПК.

²⁸ Чл. 141а, ал. 1 и 2 от НПК.

²⁹ Чл. 123а, ал. 1 от НПК.

³⁰ Чл. 123а, ал. 3 от НПК.

³¹ Интервю с адв. Капка Гергинова, „Осъждането по непроверими доказателства е абсурдно“, В. Гласове, 02.04.2010 г.

Вето върху тази част от измененията³², след което заедно с група народни представители сезира Конституционния съд с мотива, че заложените текстове са противоконституционни. В своето решение конституционните съдии отхвърлят искането като неоснователно, като се мотивират с факта, че Конституцията забранява единствено присъдата да е само въз основа на самопризнание. Според съда „*Действащата разпоредба на чл. 124 от НПК (изм. ДВ, бр. 32 от 2010 г.) съдържа изричната забрана обвинението и присъдата да се основават само на показанията на свидетели с тайна самоличност, включително и на служители под прикритие. Така са съобразени и нормативно възпроизведени разрешения, препоръчани в трайната практика на ЕСПЧ по чл. 6 от КЗПЧОС... Разследването чрез служител под прикритие е законово установен оперативен способ, който съставлява елемент на специалните разузнавателни средства. Затова посоченото ограничение би било приложимо и тогава, когато данните от разпита на служителя се подкрепят единствено от други специални разузнавателни средства. Следователно неоснователни са твърденията на вносителите на исканията, че действащото законодателство позволява осъждане само въз основа на съчетанието от показанията на служители под прикритие и данните от други, различни по вид специални разузнавателни средства. Наистина в изключително редки хипотези обвинението може да се е позовало само на съчетанието от показанията на свидетел с тайна самоличност и данните от специални разузнавателни средства с абсолютно същия източник на информация... В този случай, в духа на практиката на ЕСПЧ по чл. 6, т. 1, изр. 1 от КЗПЧОС съдът не би следвало да постанови осъдителна присъда без други доказателства, подкрепящи обвинението.*“

При така въведените правила, според които осъдителна присъда може да се постанови въз основа на показания на служител под прикритие в комбинация с данни от други СРС, разкриването на самоличността на служителя под прикритие пред съда става наложително. В противен случай съдът ще е изправен пред хипотезата, в която има доказателства от лице, за което той не знае дали реално съществува. Съдии споделят, че при такива обстоятелства, те ще бъдат принудени да не взимат предвид свидетелските показания на служителя под прикритие. Това обаче на практика изпразва от съдържание фигурата на служителя и обезсмисля неговото използване като разследващ способ. „За съда не може да съществува свидетел, чиято самоличност не му е известна, включително и когато този свидетел е агент под прикритие. В този смисъл, ако службите решат, че агентът под прикритие

³² Президентът връща за ново обсъждане отделни текстове от Закона за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, приет на 25 март 2010 г. от Народното събрание. В мотивите за налагане на вето беше записано, че косвените доказателствени средства не могат да бъдат единствено основание за осъдителна присъда, защото се поставя под сериозно съмнение справедливостта на процеса и достоверността на доказателствения материал, събран единствено със СРС и разпит на свидетел с тайна самоличност. Според президента фактите, установени с такива доказателствени средства и способности на доказване, задължително трябва да бъдат подкрепени с други доказателства. Първанов подчерта, че така приетите промени позволяват самоличността на служителя под прикритие да остане неизвестна дори за прокурора и съда, а данни от СРС могат да се използват и когато са събрани преди образуването на наказателно производство.

не може да бъде разкрит за съда, той просто няма да бъде разпитван по делото³³.

Съдебната практика, свързана с участие на служител под прикритие в съдебния процес, е изключително оскъдна до този момент. Първото дело с разпит на агент под прикритие чрез конферентна връзка се гледа от Пловдивския окръжен съд на 11 ноември 2010 г. – делото е за разпространение на фалшива валута. Чрез специален телефон, който променя гласа му, агентът е разказал как се е представил като купувач по време на разследването срещу подсъдимия. Полицаят под прикритие е бил внедрен в разследването от груп защитен свидетел. По време на конферентния разговор свидетелят е имал възможност да чува какво говорят в залата и да отговаря на поставените му въпроси, но самоличността му да остане скрита. Делото завършва на първа инстанция на 14 юни 2011 г. с осъдителна присъда (4 години лишаване от свобода)³⁴.

Контрол върху дейността под прикритие

Вътрешноведомствен

На този етап съществуват няколко форми на контрол. Първият от тях и най-важният е вътрешноведомственият. За съжаление обаче по отношение на него не могат да бъдат направени изводи, защото той е разработен в подзаконова нормативна база, която е окачествена като секретна. В него влиза структурното и щатното организиране на специализираното звено в ГДБОП, което прилага оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“, специалното обучение, на което те се подлагат, специфичните форми на заплащане, строгото комуникиране с ръководните служители и др.

Предварителен

Предварителен контрол се осъществява при подаването на искане за използване на разследване чрез служител под прикритие от компетентните да издават разрешения за СРС органи. До колко обаче е ефективен този механизъм е спорно, тъй като откази се дават изключително рядко³⁵ и усещането е, че по-скоро не съществуват достатъчно гаранции срещу злоупотреби и нарушения. Доказателство за това са и големият брой скандали през последните месеци, предизвикани от редица информации и сигнали за незаконно използване на СРС. Едната от гаранциите срещу произвол в използването е да се прибегва до тях, когато са изчерпани другите традиционни способи за разследване и те не са достигнали до желания резултат. Наблюдава се тенденция, според която мотивите на оперативните служби и органите на досъдебното производство в техните искания са обосновани с невъзмож-

³³ Мнение на зам.-председателя на ВКС Гроздан Илиев по повод промените в НПК от 25 март 2010 г. „Неизвестен свидетел не се разпитва“, Правен свят, 15 май 2010 г., <http://www.legalworld.bg/show.php?storyid=20241>

³⁴ <http://www.os-plovdiv.com/press.html>

³⁵ За 2010 г. отказите за прилагане на СРС са 134 за цялата страна на фона на 15 864 разрешения. Източник: Годишен доклад за дейността на подкомисията за парламентарен контрол и наблюдение по чл. 346 от ЗСРС за периода 20.04.2010 – 20.04.2011 г.

ността за използването на друг способ, поради „голямата конспиративност“ или „изобретателност“ на лицата, чиито права се иска да бъдат ограничени. В същото време съдът не е запознат с детайлите на разследването и се налага да се доверява на излаганите пред него факти и обстоятелства³⁶.

Последващ

Третата форма на контрол е последваща и се изпълнява от Постоянно действащата подкомисия към Комисията по правни въпроси за контрол и наблюдение на СРС. Накратко тя има право да: 1) проверява редовността на водене на регистрите при компетентните да използват СРС органи за тяхната дейност заедно със съхраняваните искания, разрешения и разпореждания по използването и прилагането на СРС, както и за съхраняването и унищожаването на придобитата чрез тях информация; 2) има достъп до помещенията, в които се съхраняват документите във връзка с използването и прилагането на СРС, и до помещенията, в които се съхранява и унищожават придобитата чрез тях информация; 3) прави предложения за подобряване на процедурите по използване и прилагане на СРС, както и за съхраняване и унищожаване на придобитата чрез тях информация; 4) сезира съответните компетентни органи при наличие на данни за неправомерно използване и прилагане на СРС, съответно съхраняване или унищожаване на придобитата чрез тях информация³⁷.

Необходимата ефективност обаче не може да бъде постигната чрез този вид парламентарен контрол, тъй като тази подкомисия осъществява контрол и наблюдение върху прилагането на всички видове СРС. Годишният доклад за дейността ѝ например дори не отчита правилно статистическите данни по отношение на използването на специализираните методи за разследване като контролирана доставка, доверителна сделка и агент под прикритие. В него се споменава, че данни за такива средства за 2010 г. липсват.

Според информацията, подавана от председателите на окръжните съдилища обаче, разрешения за използване на разследване чрез служител под прикритие и на доверителна сделка са издавани (вж. Таблица 1).

³⁶ Вж. Годишен доклад за дейността на Окръжен съд – Бургас, за 2010 г.

³⁷ Решение на НС относно вътрешни правила на Постоянно действащата подкомисия към Комисията по правни въпроси, която осъществява парламентарен контрол и наблюдение на процедурите по разрешаване, прилагане и използване на специалните разузнавателни средства, съхраняването и унищожаването на получената чрез тях информация, както и за защита на правата и свободите на гражданите срещу незаконосъобразното използване на СРС; <http://war.parliament.bg/bg/desision/ID/13399>

Статистически данни

Таблица 1. Брой изгадени от окръжните съдилища в страната разрешения за използване на оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“ и „доверителна сделка“ за 2009 и 2010 г.

Окръжен съд	2009	2010
Благоевград	-	-
Бургас	-	-
Варна	-	-
Велико Търново	-	-
Видин	-	-
Враца	-	-
Габрово	-	-
Добрич	2 агент под прикритие и доверителна сделка	-
Кърджали	-	-
Кюстендил	1 агент под прикритие и доверителна сделка	1 служител под прикритие
Ловеч	-	-
Монтана	-	2 Служител под прикритие и доверителна сделка
Пазарджик	-	-
Перник	-	-
Плевен	-	-
Пловдив	15 служител под прикритие и доверителна сделка	11 служител под прикритие и доверителна сделка
Разград	-	-
Русе	-	-
Силистра	-	-
Сливен	-	-
Смолян	-	-
Софийски градски съд	14 служител под прикритие	47 служител под прикритие
Стара Загора	3 служител под прикритие и доверителна сделка	2 служител под прикритие и доверителна сделка
Търговище	-	-
Хасково	-	-
Шумен	-	-
Ямбол	-	-
ОБЩО	35	63

Анализи на практическото приложение на оперативния способ „разследване чрез агент под прикритие“ съществуват изключително рядко дори и в международен план. В български контекст по-голямата част от информацията е засекретена и е много трудно да бъдат набавени статистически данни за неговото използване. За целта на това изследване беше отправено специално питане до всички окръжни съдилища в страната с молба да представят информация за броя издадени разрешения за прилагане на оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“ и за доверителна сделка³⁸.

От така предоставените данни може да се заключи, че разследването чрез служител под прикритие не е често използван оперативен способ. Този факт проличава още по-ясно на фона на общия брой разрешения за използване на СРС през 2010 г. (15 864), от които разрешенията за разследване чрез служител под прикритие са само 63 и то концентрирани предимно в две големи окръжни съдилища – Пловдив и София. За 2009 г. разследването чрез служител под прикритие представлява 0,91 % от общия брой разрешения за СРС, а за 2010 г. – 1,08 % (вж. Фигура 1).

Въпреки че не е често използван оперативен способ, все пак се наблюдава известно увеличение на броя издадени разрешения. Агентите под прикритие се вписват в общата тенденция, според която броят на СРС за 2010 г. нараства двойно в сравнение с предходната година. Спрямо 2009 г. броят на разрешенията за агенти под прикритие се е увеличил почти двойно (35 за 2009 и 63 за 2010 г.). Една от причините за това нарастване е възможно да се обясни с промените в НПК от май 2010 г., които позволяват осъдителна присъда да може да бъде постановена на базата на разследване чрез служител под прикритие в комбинация от данни от групи СРС, както и освобождаването от наказателна отговорност на агентите. За съжаление обаче този вид статистически данни, ограничени само до издаването на разрешение, не са достатъчно показателни, защото разрешението само по себе си не означава, че този оперативен способ е бил реално приложен.

Любопитен факт представлява разминаването на статистическите данни, подавани от различните национални институции. Така например:

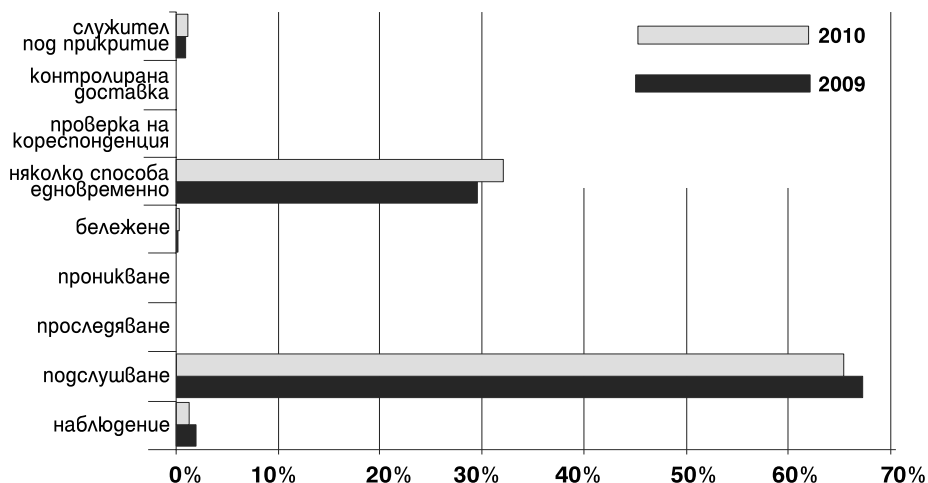
- Бившият председател на Софийски градски съд споделя на пресконференция, на която представя годишния отчет за дейността на СГС, че общият брой издадени разрешения за „разследване чрез служител под прикритие“ през 2009 г. е около 53–54³⁹;
- Официални данни на СГС показват обаче, че за 2009 г., разрешенията са само 14;
- Според отчетния доклад на Подкомисията за контрол на специалните разузнавателни средства за 2010 г. общият брой разрешения, издадени от СГС за агенти под прикритие, е само 8;
- Официалните данни на СГС сочат, че те са 47.

³⁸ Трябва да се отбележи, че от общо 27 окръжни съдилища почти всички предоставят исканата от тях информация. Две от тях (Враца и Русе) отказват да отговорят на искането, а един от тях засекретява разрешенията за различните видове оперативни способности.

³⁹ <http://www.segabg.com/online/new/articlenew.asp?sid=2010031600040000402>

Това разминаване на информацията свидетелства за необходимостта от въвеждането на механизми за изработването на достоверна, унифицирана статистическа система за обобщаване на данните, свързани с този оперативен способ.

Фигура 1. Статистика за използването на отделните оперативни способности за 2009 и 2010 г.

При съпоставка с отчетни данни на ГДБОП (неофициална информация) за 2009 г., се виждат проведени 32 операции със служител под прикритие, но само 18 от тях са приключили с образуване на досъдебно производство. За 2010 г., по данни отново на ГДБОП, има 36 използвани служители под прикритие, 15 от които са операции на ГДБОП, а 21 – на МВР, ДАНС и Прокуратурата. Не е посочен обаче броят на операциите, по които има образувано досъдебно производство.

Как се измерва успехът на операциите със служител под прикритие? Какви са основните критерии за ефективност? На тези въпроси е изключително трудно да се отговори поради няколко фактора:

- Няма единна информационна система;
- Не съществуват унифицирани критерии за отчетност;
- Няма публично достъпна информация, свързана с годишната дейност на МВР, която е основната институция, призвана да борава с оперативния способ „разследване чрез служител под прикритие“;
- Няма статистика, която да отчита колко от данните от използваните разследвания под прикритие са послужили в съдебната фаза на процеса.

Една от основните и важни причини, поради които трудно може да се прецени ефективността на този вид СРС, е свързана с липсата на данни за това колко от разследванията чрез служител под прикритие са изиграли роля в досъдебната и съдебната фаза на процеса. В рамките на настоящото изследване беше отправено запитване до Върховна касационна прокуратура с искане да предостави информацията относно: 1) броя на наказателните производства за 2009 и 2010 г., в които е използван оперативният способ служител под прикритие; 2) какво е било движението на тези наказателни производства (колко от тях са били

прекратени, колко от тях са приключили със споразумение, по колко от тях е внесен обвинителен акт). За съжаление обаче ВКП не разполага с подобна статистика. Това, което тази институция предостави, е броят на производствата, по които има използвани СРС и по които прокуратурата е осъществила ръководство и надзор. От това става ясно, че за 2010 г. има 11 производства с доверителна сделка и 22 с разследване чрез служител под прикритие.

Друга причина, която затруднява преценката за ефективността на агентите под прикритие, е начинът, по който изпълнителната власт, в частност МВР, схваща успешността на този оперативен способ. Бивши служители на ГДБОП споделят, че критерият, според който се измерва успешността на дадена операция, е арестът на съответното контролирано лице. От една страна обаче смисълът на внедряването на агент под прикритие е във възможността той да може да бъде използван в целия наказателен процес, затова сам по себе си арестът представлява много стеснена критерийна рамка. Отчетността трябва да бъде обвързана с обществените очаквания за правосъдие т.е. и агентът под прикритие трябва да бъде включен в цялостната картина на наказателния процес. За съжаление обаче този вид ефективност не може да бъде проследена, защото няма институция, която да води статистика например за броя разпитани служители под прикритие или за броя постановени осъдителни присъди въз основа на разследване чрез служител под прикритие.

От друга страна, липсата на образувано досъдебно производство по част от операциите под прикритие, лесно може да се изтълкува като липса на какъвто и да било положителен резултат. Често пъти този вид полицейска дейност се разглежда като действие, което трябва да доведе или до арест на съответното контролирано лице, или до образуването на наказателен процес. Служителят под прикритие обаче може да има и друг принос в рамките на оперативно-издирвателната дейност – фактът, че по дефиниция агентите се използват не само за разследване, но и за предотвратяване и пресичане на престъпна дейност, както и за целите на националната сигурност, води до извода, че дори и при липса на образувано досъдебно производство, операцията може да е била ефективна. Т.е. тя може да е предотвратила дадено престъпление, може да е изключила дадено лице от кръга на заподозрените, може да е предоставила информация, която да има значение по индиректен начин за разследването. За момента този вид анализ отсъства от институционалните отчетни доклади, но той трябва да е важен компонент от преценката за ефективността на операциите под прикритие и да бъде включен в годишните доклади на съответните институции.

Фигурата на агент под прикритие в САЩ

Правна уредба

Регламентацията на фигурата „агент под прикритие“ е разработена само и изключително на законово и подзаконово равнище⁴⁰. В Конституцията на САЩ няма разпоредби, посветени на тези специални способности.

Един от основните документи на федерално ниво, които регулират използването на агента под прикритие са т. нар. *Насоки на министъра на правосъдието относно операциите под прикритие на ФБР*⁴¹. Те са изключително подробни и обхващат целия спектър на фигурата „агент под прикритие“ и условията за неговото използване. Основен недостатък обаче на този документ е, че той няма задължителен характер. Това означава, че насоките не задължават по никакъв начин агентите под прикритие и тяхното неспазване по време на изпълнение на служебните задължения не води до наказателна отговорност.

Дефиниция

- **„агент под прикритие“** – всеки агент/служител на ФБР или служител на друга федерална, щатска или местна агенция, работеща под ръководството и контрола на ФБР по определено разследване, чиято връзка с ФБР е скрита от трети лица в хода на дадена операция по разследване посредством поддържането на фалшива самоличност;
- **„дейност под прикритие“** – всяка дейност по разследване, свързана с употребата на фалшива или прикрита самоличност на агент на ФБР или на друга федерална, щатска или местна полицейска агенция, работеща с ФБР;
- **„операция под прикритие“** – разследване, включващо поредица от взаимосвързани дейности, извършвани под прикритие, за определен период от време от агент под прикритие.

Фигурата на агент под прикритие се използва в рамките на наказателното разследване в случаите, когато няма друг начин да бъдат събрани необходимите доказателствени средства. Този специфичен способ за разследване на организирана престъпност се прилага по изключение, поради отговорния и изключително опасния характер на дейността. Само специално подготвени агенти са оправомощени да участват в такава операция – преминали курсове за специализирана подготовка на професионални образователни конференции за обучение по новите тенденции и насоки в работата под прикритие.

⁴⁰ Отделни разпоредби съществуват в Кодекса на САЩ (US Code).

⁴¹ Attorney General's Guidelines on Federal Bureau of Investigation Undercover Operations. Създадени са през 1981 г. след големи обществени обсъждания по повод на една операция под прикритие на ФБР.

Агентът под прикритие се използва както за превенцията, така и за разкриването на корупция, тероризъм, организирана престъпност, престъпления, свързани с употребата на контролирани вещества и др.

Разрешение за провеждане на операция под прикритие

При преценката за необходимостта от дадена операция под прикритие, трябва да се взимат предвид следните фактори:

- рискове да пострадат определени лица, да се нанесат материални щети, финансови загуби за определени лица или бизнес, опетняване на репутацията или други нематериални вреди;
- гражданската отговорност или други евентуални загуби за правителството;
- рисковете от евентуално участие на агентите под прикритие в различни незаконосъобразни и престъпни прояви;
- до каква степен е удачно участието на правителството в операцията под прикритие.

В САЩ има специално звено, отговарящо за ръководенето на операциите под прикритие – Службата за специални разузнавателни средства (Office of Special Investigative Techniques – SIT). SIT предлага заявленията за операция под прикритие за одобрение и предоставя техническо съдействие по заявленията за използване на СРС (вкл. и разрешенията за внедряване на агент под прикритие).

Едновременно с назначаването на агент под прикритие се назначава и таен агент (covert agent), който е длъжен да следи за сигурността и безопасността на агента под прикритие при изпълнение на задачата му. В редица случаи, тайният агент отговаря и за разходването на разполагаемите средства, отпуснати за осъществяване на операцията.

Операциите под прикритие биват два вида – Група I и Група II. Група I включва най-тежките операции, предприемани във връзка с наказателното преследване. Това са операциите с продължителност повече от 6 месеца и разходи над 20 000 щ. д.. При Група II продължителността е максимум 6 месеца, като е възможно удължаване с още 6, но общата продължителност не може да бъде повече от 1 година. Финансовият таван е 50 000 щ. д. (100 000 щ. д. за случаи с наркотици, от които максимум 50 000 щ. д. е за оперативни нужди).

Одобрение на операциите под прикритие

Изискват се няколко фази на одобрение – от тайния агент, от надзираващия таен агент и от завеждащия таен агент. Впоследствие заявлението се изпраща до Директора на регионалните служби. След това се произнася Специалното звено за разузнавателни средства (там се преглежда от старши аналитик) и се изпраща до Национален комитет за контрол на операциите под прикритие (National Undercover Review Committee). Той изготвя препоръки до Директора на криминалното разследване дали последният да одобри, да не одобри или да одобри при определени условия заявлението.

Правомощия на агента под прикритие

Правомощията на агентите под прикритие са подробно описани в насоките. Агентите под прикритие нямат право да участват в действия, които представляват нарушение на федералното, щатското или местното законодателство. В противен случай действията му ще бъдат окачествени като незаконни. В същото това време се посочва, че подобни действия могат да се приемат, ако са допуснати за:

- събиране на информация или доказателства, необходими за успеха на разследването, недостъпни по друг законен начин;
- установяването или поддържането на правдоподобността на прикритата самоличност на агента;
- да бъде избегната смърт или сериозно увреждане на здравето.

Въпреки това ФБР трябва да се стреми към минимизиране на участието на агент под прикритие в нелегални действия.

Правната уредба не забранява на агента под прикритие да предприема оправдани мерки за самозащита в случай на необходимост спрямо чужди неправомерни действия. Тези мерки обаче трябва веднага да бъдат докладвани на Федералния прокурор и на Главното управление на ФБР, които от своя страна да уведомят зам.-министъра на правосъдието в Криминалния отдел при първа възможност.

Агентът под прикритие няма право:

- да участва в какъвто и да било акт на насилие с изключение на случаите на самозащита;
- да инициира или подстрекава изпълнението на план за извършване на престъпление;
- да участва в действия, свързани с използването на незаконни разузнавателни средства, като нелегално подслушване, отваряне на чужди писма, незаконен обиск и др.

Някои действия, представляващи участие в нелегална дейност, могат да бъдат приети за законни, при условие че са предвидени и одобрени от съответните компетентни органи. Става въпрос за:

- нелегални действия, представляващи правонарушение или нетежко престъпление по федералното, щатското или местното законодателство;
- съгласувано наблюдение, дори и да е престъпление по местното право;
- преследването на крадени или контрабандни стоки;
- предоставянето или продажбата на крадени вещи, чиито собственик не може да бъде открит;
- контролираната доставка на наркотични вещества, които не постъпват в гражданския оборот;
- осъществяването на не повече от пет акции на пране на пари, ненадвишаващи 1 милион щ.д.;
- даването или вземането на подкуп трябва да е предвидено и одобрено като част от тактиката по разследването – в противен случай се носи наказателна отговорност.

В случаите когато агентът под прикритие прецени, че е необходимо да се включи в осъществяването на нелегална дейност, която не е била предвидена и одобрена, последният е длъжен да положи усилия да се допита до завеждащия таен агент. Ако не съществува възможност за своевременна връзка със завеждащия агент и при наличието на опасност за живота или здравето на агента под прикритие, последният може да предприеме въпросните нелегални действия, но ще бъде длъжен да уведоми при първа възможност завеждащия агент за това. Завеждащият от своя страна трябва да уведоми с писмен доклад Главното управление на ФБР, което незабавно уведомява Комисията. Действията на агента в такива случаи се одобряват с обратно действие.

Провокация към престъпление

В американската уредба съществува законова забрана за използване на провокация към престъпление. По принцип този тип операции не могат да бъдат одобрявани. В някои случаи обаче това е допустимо, но за целта, одобряващият орган трябва да се убеди,

1. че престъпният характер на дейността е напълно известен на въпросното лице;
2. че същността на провокацията е извинима в светлината на естеството на нелегалното действие, в което лицето е подтикнато да участва;
3. че съществува основателно очакване за действителното осъществяване на криминалното деяние в резултат на провокацията.
4. че е налице поне едно от следните условия:
  - основателно предположение и данни, че лицето участва, вече е участвало или има намерение да участва във въпросната противозаконна дейност или в подобно нелегално деяние;
  - възможността за нелегална дейност е структурирана така, че има основание да се вярва, че всяко лице, на което последната бъде разкрита или предоставена, ще бъде предразположено и склонно да се включи в нея.

За разлика от страните в континентална Европа в САЩ операциите под прикритие се подчиняват на „полицейски норми“, т.е. властите очакват агентите да действат според правилата, валидни за правоприлагащите органи. Регулирайки тази сфера, те не прибягват до санкции за агентите, а разчитат много повече на вътрешни правила и етичния кодекс на прокурорите. Това се дължи на факта, че смятат този тип дейност, като разследваща/прокурорска техника (механизъм), поради което трябва да се регулира посредством норми, специфични за правоприлагащите органи.

Американското законодателство се въздържа от това да регулира и ограничава операциите под прикритие чрез налагане на санкции. Според съдебната практика е нормално в „някои категории престъпления да е необходимо агентите под прикритие да извършват действия, които

сами по себе си са престъпни⁴². Друга част от юриспруденцията прави опит все пак да направи някакво разграничение между разрешените и неразрешените действия на служителите под прикритие, предлагайки например разликата между престъпления, които включват *mala prohibita* и тези, които налагат *mala in se*⁴³. Агентът може да извършва само първата категория.

Контрол над операциите под прикритие

Контролът в тази материя преминава през няколко фази. Първата от тях е подготовката на агентите под прикритие. Преди започване на разследването всеки агент получава разяснения относно поведението, което следва да има по време на съответната операция. Това включва обяснения включително и на всяка от възможните проблемни ситуации. Той получава и инструкции за действията, които не трябва да предприема (да участва в какъвто и да е акт на насилие; да инициира или провокира план за извършване на криминални деяния; да използва незаконно СРС-та за придобиване на информация и доказателства и др.) Когато агентът научи, че контролираното лице възнамерява да извърши престъпление, трябва да направи всичко възможно за предотвратяването му.

Втората от тях е проверка на поведението на самия агент по време на самото разследване, като всяко непозволено поведение от агента под прикритие следва да бъде обсъдено с него и спешно докладвано с оглед вземане на решение дали въпросното лице да продължи участието си в разследването.

Третата фаза е съхраняването на всички заявления за одобрение на операциите под прикритие. За целта ФБР изготвя и резюме на всяка проведена тайна операция. Освен това съответните компетентни органи имат задължението да подготвят писмени доклади, относно:

- видовете операции под прикритие, които са били предприети или отхвърлени, заедно с мотивите за неодобрението;
- основните проблемни моменти при преглеждането на документите и начинът за тяхното разрешаване;
- всички съществени за операциите изменения.

⁴² United States v. Murphy, 768 F.2d 1518, 1528–29 (7th Cir. 1985).

⁴³ Вж. например United States v. William 791 F.2d 1383 (9th Cir. 1986).

Фигурата на агент под прикритие в Италия

Правна уредба

Институтът на агента под прикритие е въведен в Италия през последните 15 години. Първоначално възприетият подход е да бъде регламентиран *ad hoc* (за всеки конкретен случай), вследствие на което разпоредбите са разпръснати в различни и много на брой закони, уреждащи различни сфери на престъпни дейности. Едва през 2006 г. в отговор на изискванията на Част 20, т. 1 от Конвенцията на ООН за транснационална организирана престъпност⁴⁴ е приет закон, който прави опит да систематизира и синтезира тази материя⁴⁵. По този начин традиционните операции под прикритие в определени области получават общ статут – напр. повторната употреба на имущество, придобито от престъпен характер, трафик на оръжие, боеприпаси и експлозиви, нелегална имиграция. Въпреки това обаче извън обхвата на този регламент остават разследванията под прикритие в някои други сфери: наркотични вещества, детска проституция и детска порнография⁴⁶ и отвлечане⁴⁷.

Защитата и осигуряването на безопасността на агента под прикритие не винаги е формулирана по ясен и кохерентен начин, което се явява естествена пречка за пълноценното разгръщане на този институт.

Дефиниция на агента под прикритие

В италианското законодателство не съществува легална дефиниция на този способ, което е основна предпоставка за стесняване на обхвата на действие и използването му за разследване на организирана престъпност.

Кръгът от лицата, изпълняващи функциите на агент под прикритие, се разширява паралелно с развитието на нормативната уредба. В чл.97 от Закон № 309 от 1990 г. изрично се посочва, че дейността на агенти под прикритие се осъществява от служители на съдебната полиция, специализирани в борбата с наркотрафика, които действат по нареждане на Главна дирекция за борба с дрогата, на началника на полицейската служба или на началника на карабинерите, ганъчната полиция, службата по финансов надзор или директора на разследваща служба „Антимафия“. Чл.14 от Закон № 269 от 1998 г. определя, че агенти под прикритие могат да бъдат всички служители на съдебната полиция и

⁴⁴ Държавите страни по Конвенцията да предприемат необходимите мерки за използването на специални техники за разследване на организирана престъпност, включително и операции под прикритие.

⁴⁵ Чл. 9 от Закон № 146/2006 г.

⁴⁶ Закон № 309 от 1990 г., изменен и допълнен от Закон № 49 от 2006 г.

⁴⁷ Чл. 7 от Закон 8/1991 г.

полицейски агенти. Нормата на чл. 4 от Закон № 438 от 2001 г. допуска агентът под прикритие да бъде подпомаган от частни лица, за които в същата степен важи принципът на ненаказуемост. Същият текст разрешава агентът под прикритие да се ползва с чужда самоличност и да притежава съответните документи за това. Законът от 2006 г. разширява още кръга и допуска операции под прикритие да бъдат извършвани от служителите на Дирекцията за разследвания Антимафия.

Престъпления, за които може да се използва разследване чрез агент под прикритие

Със законодателните промени през 2006 г., уреждащи статута на операциите под прикритие, се прави списък на престъпленията, за чието разследване могат да се използват:

- пране на пари и имущество с незаконен произход;
- престъпления срещу личната свобода;
- престъпления, свързани с оръжия, боеприпаси и експлозиви;
- незаконна имиграция и склоняване към проституция на незаконни имигранти;
- склоняване към проституция;
- ероризъм;
- изнудване;
- трафик на наркотични и психотропни вещества⁴⁸

Смята се, че секторът, който най-често налага използването на специални методи за разследване (вкл. и агент под прикритие), е трафикът на наркотици. Специален указ⁴⁹ разпорежда, че използването на разследване чрез агент под прикритие може да се практикува само в случаите, когато всички други методи са се оказали неефективни⁵⁰.

Провеждане на разследване чрез агент под прикритие

Италианското законодателство позволява провеждането на операции под прикритие само с цел събиране на доказателствени средства⁵¹. Това означава, че този вид разследване може да се разпорежда от момента на извършване на дадено престъпно деяние и при започнато наказателно производство⁵². Т.е. агент под прикритие не може да се използва за превенция или събиране на данни за предстоящо извършване на престъпление. Съществуват доктринални схващания, според които агенти под прикритие могат да се използват и преди извършването на конкретно престъпление, превръщайки ги в метод за събиране на доказателства за предстоящо престъпление. Тези експертни изследвания

⁴⁸ Чл. 648-bis и 648-ter от Наказателния кодекс; delitti contro la libert. personale previsti dal libro II, titolo XII, capo III, sezione I от Наказателния кодекс; чл. 12, 3, 3-bis, 3-ter на Закон № 286 от 25 юли 1998. 25 luglio 1998, n. 286); чл. 3 I. на Закон № 75 от 20 февруари 1958.

⁴⁹ Указ от 5 септември 1995 г.

⁵⁰ G. AMATO, Teoria e pratica degli stupefacenti, 2000, 225.

⁵¹ Чл. 9, ал. 1, т „а“ от Закон № 146 от 2006 г.

⁵² Чл. 55 от Наказателно-процесуалния кодекс на Италия.

обаче не се ползват с голяма популярност, защото са в явно противоречие с духа на законовата регламентация⁵³.

Реформата от 2006 г. прави опит да систематизира правната уредба относно използването на специални методи за разследване, а именно чрез агенти под прикритие. Използването на този способ влиза само в правомощията на полицейските служби. Ролята на прокуратурата е минимална – тя бива само информирана предварително за предстоящата операция. Тя може също така, при необходимост или по нейно искане, да поиска данни за лицата, които ще провеждат конкретната операция и за хода на реализацията ѝ.

Правото на следствените органи да разпоредят внедряването на агент под прикритие като специфичен способ за водене на разследване произтича от общата компетентност на полицията в областта на сигурността и превенцията на престъпления. Съгласно чл. 347 от НПК при получаване на сигнал за престъпление, което попада в обхвата на дейност на агента под прикритие, прокурорът трябва незабавно да бъде уведомен.

Разрешение за разследване чрез агент под прикритие

Преценката за необходимостта от разследване чрез агент под прикритие е оставена в ръцете на съответната структура, която ще го прилага. За целта тя трябва предварително само да съобщи това на съответния компетентен прокурор⁵⁴, като своевременно дава информация за хода на операцията, за методите на нейната реализация и за участниците в нея. От своя страна и в зависимост от престъплението, което се разследва, прокурорът трябва да предаде тази информация на прокурора към съответния апелативен съд или към главния прокурор на Антимафия⁵⁵. Всяка операция под прикритие трябва да бъде предварително одобрена от директорите на съответната полицейска служба, която ще бъде отговорна за нейното провеждане, или от директора на Дирекцията за разследвания Антимафия в случаите, когато действията се предприемат от нейни служители. Изключение от правилото има в случаите на разследвания на детска проституция и детска порнография, когато съдебната полиция трябва да получи предварително разрешение от прокурора за използването на агент под прикритие, за да бъдат нейните действия легитимни. Смята се, че тази материя е особено чувствителна, изискваща особено внимание от страна на законодателя и затова е решено, че тя няма да влиза в общия режим на операциите под прикритие. За разлика от останалите случаи, тук полицейските служби няма дискреция при преценката относно необходимостта от провеждане на тайна операция.

Правомощия на агента под прикритие

Законовата регламентация на правомощията на агента под прикритие отново не е систематизирана. Съществува тълкувателно решение

⁵³ Giovanni Barrocu, „Le indagini sotto copertura“, Università Degli Studi di Trieste, www.openstarts.units.it/dspace/.../Le_indagini_mascherate_pdf.pdf

⁵⁴ Чл. 9, т. 1 от Закон № 146/2006 г.

⁵⁵ Чл. 9, т. 8 от същия закон.

на Върховния съд на Италия, според което функциите на агента под прикритие се свеждат до „контрол, наблюдение и предотвратяване на противоправни прояви“⁵⁶.

Функциите на агента под прикритие пряко зависят от спецификата на разследваното престъпление. Чл. 97 на закон № 309 от 1990 г. допуска внедряването в криминална среда на квалифицирани кадри на специалните служби с единствената цел да се съберат преки и косвени доказателства и да съдейства за залавянето на лицата, участващи в трафик на наркотици, пране на пари, търговия, укриване на оръжия и експлозиви. В това си качество агентът под прикритие е наказателно-неотговорен за съучастничество в престъпленията, извършени по повод на изпълнение на служебните му задължения, но не и за извършване на последващи, несвързани с разследването престъпления.

Агентът под прикритие може да поиска от компетентните органи отлагане на изпълнението на предвидените в закона принудителни мерки, с цел да бъдат събрани повече доказателства и да бъде повишена ефективността на операцията.

Чл.10 от закон № 172 от 1992 г. предвижда възможността за забавяне и неизпълнение на заповедите за задържане и арест, свързани с престъпленията изнудване и злоупотреба с пари и материални блага с нелегален произход, с цел да се събере повече доказателствен материал и да се индивидуализират субектите на престъпленията. В такъв случай полицейският служител трябва да представи в срок от 48 часа мотивиран доклад до прокурора, който издава постановление. Такъв не е необходим при разследване на каналите за оръжие. На агента под прикритие се вменява задължението да докладва за своите действия и да посочи предполагаемото място, където операцията ще се завърши.

Агентът под прикритие има възможност при извършване на разследвания за трансфер на нелегални капитали, оръжия и експлозиви, възложени от разследваща служба „Антимафия“ или от местната или централна полицейска власт, да внесе пред съдебните органи мотивирано искане за отлагане конфискацията на обекта на престъплението⁵⁷.

Законодателят предоставя на прокурора възможност да постанови принудително задържане, оправдано от закрилата на обществен интерес, независимо от дейността на следствените органи в лицето на агента под прикритие. Втората хипотеза, при която прокурорът може да отложи изпълнението на принудителната мярка задържане, е в случай на поява на нови съществени обстоятелства, пряко свързани с разследването деяние⁵⁸.

С последните промени от 2006 г., в закона изрично се посочва, че агентите под прикритие могат да купуват, получават, заменят или укриват парични средства, оръжия, документи, наркотични вещества, които или са обект, резултат, или средство за извършване на престъплението.

⁵⁶ Решение на Върховния съд № 6 от 1990 г.

⁵⁷ Чл.12 от Закон № 306 от 1992 г.

⁵⁸ Закон № 162, юни 1990, чл. 25 (1) и чл. 97, закон № 356, декември 1992, Закон от август 1998, чл. 12 quarter и чл. 14, Закон № 438 от декември 2001, чл. 4, Закон № 228 от август 2003, чл. 8 и 10, Закон № 49 от февруари 2006 г., чл. 4.

Наказателна отговорност на агента под прикритие

Италия разрешава провеждането на операции под прикритие с ограничена серия от изключения на фундаменталното правило, че този тип разследвания са незаконни и могат да изложат агентите на риск от наказателна отговорност.

От началото на 90-те години Италия предприема серия от законодателни мерки, които целят да узаконят операциите под прикритие, като изключват наказателната отговорност за разследвания на трафик на наркотици, на оръжие, пране на пари, детска порнография, педофилия и тероризъм. Приемането на тези закони до голяма степен се обуславя от факта, че Италия участва в международни разследвания, в които италианските органи са принудени да хармонизират практиките си с тези на останалите европейски и американски правоприменяващи институции.

От своя страна Наказателният кодекс урежда наказателната неотговорност на агента при изпълнение на неговите задължения при условие, че са налице 2 кумулативно дадени предпоставки:

- обективна необходимост от намесата на агента под прикритие;
- действията му да не превишават необходимото, за да се предотврати дадено престъпление⁵⁹.

Италианската законодателна система към момента е ориентирана повече към проблема не толкова как агентът под прикритие може да осъществи разследването, а по-скоро дали може да извърши дадено действие, което да не бъде окачествено като престъпление. Т.е. законодателят се фокусира повече върху въпроса дали агентът е станал съучастник на контролираното лице. Това се обяснява донякъде с факта, че италианското законодателство следва принципа на задължителното преследване, т.е. прокурорът е задължен да образува наказателно производство срещу всеки агент под прикритие, за когото има съмнение, че е извършил престъпление по време на упражняване на своите правомощия. Не е така в САЩ – там прокурорът може „да си затвори очите“ при незаконосъобразни действия на агента и да не образува наказателно производство.

Съдебната система прави опити да противодейства на този ограничителен режим, като намира начини за оправдаване на агентите под прикритие. Съдиите и прокурорите често пъти представят съответните агенти като „невинни инструменти“ на контролираното/разследваното лице или изтъкват неизбежната отбрана и най-вече се позовават на крайната необходимост⁶⁰. Така например агентът под прикритие няма да е наказателно отговорен за разпространение на наркотици, ако се представи като инструмент, т.е. като посредник в една предварително уговорена продажба на наркотични вещества, в чието организиране той не е участвал.

⁵⁹ Чл. 51 от Наказателния кодекс на Италия.

⁶⁰ Ross, Jacqueline, Impediments to Transnational Cooperation in Undercover Policing: A Comparative Study of the United States and Italy, The American Journal of Comparative Law, Vol. 52, No 3, стр. 595.

Провокацията към престъпление е съществен елемент от контрола на операциите под прикритие. В Италия агентът под прикритие, който използва провокацията към престъпление, носи наказателна отговорност наред с този, когото контролира. Италианското законодателство схваща провокацията като съучастие на държавата в извършването на престъпление. Съдебната практика установява провокацията, като следи приноса на агента под прикритие към конкретното престъпление. Според италиански прокурор „смисълът на действията на агента под прикритие е в печеленето на доверие, а не в предоставянето на възможности; спечелването на доверие означава да позволиш нещо да се случи, което във всички случаи е щяло да се случи, но това трябва да стане без съдействието, побудата или улеснението от негова страна“⁶¹. Агентът ще е наказателно-отговорен, ако е участвал в механизмите на престъпната дейност, без предварително да се убеди, че съответното престъпление, чието извършване е улеснил, е щяло да се извърши и без неговото участие.

Тълкуването на провокацията към престъпление до голяма степен предопределя начина, по който Италия концептуализира политиката, свързана с дейността под прикритие. Италианските власти очакват от агентите под прикритие да следват правилата, които се прилагат не само по отношение на полицейските служители, но са валидни и за цялото общество. Затова в доктрината се говори, че италианското законодателство в тази сфера се подчинява на „обществените норми“⁶². От това изначално схващане произлизат повечето от характеристиките на италианската система: невъзможността за извършване на дейност под прикритие без експлицитно разрешение, давано в ограничени случаи и за всяко отделно престъпление; готовността дейността под прикритие да се схваща като нарушение на законите от страна на полицията; рискът от наказателна отговорност за тези агенти, които в стремежа си да запазят тайната си самоличност, подтикват лицата към извършване на престъпление.

Италианското разбиране за провокация отдава много по-малко значение на субективното състояние на агента под прикритие, т.е. доброто намерение на агента няма да го спаси от наказателна отговорност, ако отиде твърде далече.

---

⁶¹ Пак там, стр. 577.

⁶² Пак там, стр. 578.

